

І М Е Н Е М   У К Р А Ї Н И

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**Рішення Конституційного Суду України
у справі за конституційним поданням 66 народних
депутатів України щодо відповідності Конституції України
(конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України
"Про затвердження переліку платних послуг, які
надаються в державних закладах охорони здоров'я та
вищих медичних закладах освіти"
(справа про платні медичні послуги)**

м.Київ, 25 листопада 1998 року Справа N 1-29/98
N 15-рп/98

vd981125 vn15-рп/98

Конституційний Суд України у складі суддів Конституційного Суду
України:

Тимченка Івана Артемовича - головуєчий,
Вознюка Володимира Денисовича,
Євграфова Павла Борисовича,
Козюбри Миколи Івановича - суддя-доповідач,
Корнієнка Миколи Івановича,
Малинникової Людмили Федорівни,
Мироненка Олександра Миколайовича,
Німченка Василя Івановича,
Розенка Віталія Івановича,
Савенка Миколи Дмитровича,
Скоморохи Віктора Єгоровича,
Тихого Володимира Павловича,
Чубар Людмили Пантеліївни,

за участю представників суб'єкта права на конституційне подання -
народних депутатів України - Кармазіна Юрія Анатолійовича, Хмари
Степана Ільковича, представників Кабінету Міністрів України -
заступника Міністра юстиції України Єфіменка Леоніда Васильовича
та заступника Міністра охорони здоров'я України - Коротка
Олександра Шимоновича, а також залученого до участі у розгляді
справи представника Генеральної прокуратури України - начальника
управління нагляду за додержанням конституційних прав і свобод
Мірошниченка Сергія Сергійовича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням
66 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (
[254к/96-ВР](#)) (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України "Про
затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах
охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти" від 17 вересня 1996
року N 1138 ([1138-96-п](#)) із змінами, внесеними Постановою Кабінету
Міністрів України від 12 травня 1997 року N 449 ([449-97-п](#)).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України "Про Конституційний Суд України" ([422/96-ВР](#)) стало конституційне подання 66 народних депутатів України про визнання Постанови Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 року з наступними змінами неконституційною.

Підставою для розгляду справи згідно з пунктом 1 статті 82 Закону України "Про Конституційний Суд України" є наявність спірних питань щодо відповідності Конституції України зазначеної Постанови Кабінету Міністрів України.

Заслухавши суддю-доповідача Козюбру М.І., пояснення Кармазіна Ю.А., Хмари С.І., Єфіменка Л.В., Коротка О.Ш., Мірошниченка С.С. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. 17 вересня 1996 року Кабінет Міністрів України прийняв Постанову N 1138 "Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти", якою затверджено названий Перелік і дозволено лікувально- та санітарно-профілактичним закладам приймати від хворих плату за надані їм інші медичні послуги як внесення добровільної компенсації (абзаци перший та другий пункту 1 Постанови).

Відповідно до пункту 2 Постанови дано доручення Міністерству охорони здоров'я України разом з іншими міністерствами і відомствами, які мають у підпорядкуванні лікувальні заклади, за погодженням з Міністерством фінансів України затвердити порядок надання платних послуг у державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти та одержання добровільної компенсації від хворих.

Постановою Кабінету Міністрів України від 12 травня 1997 року N 449 до зазначеної Постанови внесено зміни і доповнення. Відповідно до пункту 2 цієї Постанови зазнав змін і доповнень Перелік платних послуг, які можуть надаватися в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти.

Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що до Переліку платних послуг фактично включено лікувально-медичну, профілактичну та інші види медичної допомоги, яка відповідно до частини третьої статті 49 Конституції України у таких закладах має надаватися безоплатно, у зв'язку з чим просить Конституційний Суд України визнати Постанову Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 року з наступними змінами неконституційною.

2. Конституція України, закріплюючи у статті 49 право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, у частині третій цієї статті встановлює, що в державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно.

Зміст поняття "медична допомога" Конституція України не розкриває. Відсутнє його визначення також в Основах законодавства України про охорону здоров'я та інших нормативних актах.

Однак у медичній науці поняттям "медична допомога" переважно охоплюються лікування, профілактичні заходи, які проводяться при захворюваннях, травмах, пологах, а також медичний огляд та деякі інші види медичних робіт. Зміст же близького до "медичної допомоги" поняття "медична послуга" до цього часу залишається не визначеним не тільки в нормативних актах, зокрема і в названій Постанові Кабінету Міністрів України, а й у

медичній літературі.

У письмових поясненнях та в процесі розгляду справи на відкритому пленарному засіданні Конституційного Суду України представники Кабінету Міністрів України, заперечуючи проти аргументів, які містяться в конституційному поданні, зазначили, що:

по-перше, затверджений названою Постановою Перелік платних послуг охоплює тільки ті види медичних робіт, без надання яких здоров'ю хворого загрози не існує;

по-друге, надання медичної допомоги державними закладами охорони здоров'я безоплатно гарантується державою лише в тих межах, в яких ці заклади забезпечені державним фінансуванням, що, на їх думку, впливає з частини другої статті 49 Конституції України.

Аналіз Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти" свідчить про те, що значна частина перерахованих у цьому Переліку медичних послуг підпадає під поняття "медична допомога", ненадання якої може завдати істотної шкоди здоров'ю хворих. До них відноситься ряд послуг, безпосередньо пов'язаних з лікуванням хворих та профілактикою захворювань, зокрема профілактичні медичні огляди з винесенням висновку про стан здоров'я на прохання громадян (розділ I, пункт 15); зубне, вушне, очне протезування дорослого населення (розділ I, пункт 25); надання всіх видів медичної та лікувально-профілактичної допомоги (крім першої невідкладної) особам, обслуговування яких не передбачено даним закладом (розділ I, пункт 37); надання додаткової медичної інформації на прохання громадян (довідки, виписки з історії хвороби) (розділ II, пункт 3) та інші.

Ряд пунктів Переліку передбачають виконання робіт, які за певних обставин можуть розглядатися як медична допомога. Це, зокрема, надання юридичним та фізичним особам консультаційної допомоги з питань застосування законодавства про охорону здоров'я, в тому числі щодо забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення (розділ I, пункт 21); діагностичне обстеження і лікування за направленням лікарів, які працюють на засадах підприємницької діяльності (крім випадків надання невідкладної медичної допомоги, професійних захворювань, виробничого травматизму), якщо у такому обстеженні і лікуванні немає невідкладної необхідності (розділ I, пункт 27); організація лікарських і фельдшерських здоров'я пунктів на підприємствах, в установах та організаціях, де вони не передбачені штатними нормативами (розділ I, пункт 30) та інші.

І лише незначна частина положень із зазначеного Переліку може розглядатися як послуги, надання яких безоплатно в державних закладах охорони здоров'я не може брати на себе держава. До них слід віднести медичний огляд осіб для отримання посвідчення водія транспортних засобів (розділ I, пункт 24, підпункт "а"); для отримання дозволу на право отримання та носіння зброї громадянами, за винятком військовослужбовців і посадових осіб, носіння зброї яких передбачено законодавством (розділ I, пункт 24, підпункт "б"); для отримання відповідних документів на виїзд громадян за кордон за викликом родичів, що проживають у зарубіжних країнах, оздоровлення в зарубіжних лікувальних або санаторних закладах за власним бажанням, а також у службові відрядження, за винятком державних службовців, робота яких пов'язана з такими виїздами і які мають відповідні медичні документи (розділ I, пункт 24, підпункт "г").

Розділ III Переліку стосується не стільки медичної допомоги, скільки послуг, що можуть надаватися в державних вищих медичних (фармацевтичних) закладах освіти (зкладах післядипломної освіти), тому не має прямого

відношення до статті 49 Конституції України і, отже, виходить за рамки конституційного подання.

Необґрунтованим є посилення представників Кабінету Міністрів України на частину другу статті 49 Конституції України, оскільки вона не ставить реалізацію положення частини третьої цієї статті про надання безоплатної медичної допомоги в державних закладах охорони здоров'я у пряму залежність від їх державного фінансування. В ній йдеться про забезпечення державним фінансуванням соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм, спрямованих на охорону здоров'я. Забезпечення права на одержання безоплатної медичної допомоги в державних і комунальних закладах охорони здоров'я – це лише одна з найважливіших складових названих програм.

Розробка і здійснення загальнодержавних соціальних та інших програм відповідно до пункту 4 статті 116 Конституції України віднесено до повноважень Кабінету Міністрів України, а їх затвердження – до повноважень Верховної Ради України (пункт 6 статті 85 Конституції України).

Тому Конституційний Суд України вважає, що вихід з критичної ситуації, яка склалася з бюджетним фінансуванням охорони здоров'я, не в запровадженні практично необмеженого переліку платних медичних послуг, а в зміні відповідно до названих положень Конституції України концептуальних підходів до розв'язання проблем, пов'язаних із забезпеченням конституційного права на медичну допомогу, – розробці, затвердженні та впровадженні відповідних загальнодержавних програм, в яких був би чітко визначений гарантований державою (у тому числі державним фінансуванням) обсяг безоплатної медичної допомоги всім громадянам у державних і комунальних закладах охорони здоров'я, запровадженні медичного страхування та ін.

Викладене дає підстави Конституційному Суду України визнати розділ I та розділ II Переліку платних послуг, які можуть надаватися в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти, такими, що не відповідають Конституції України.

3. Суперечить статті 49 Конституції України також положення абзацу другого пункту 1 оспорюваної Постанови Кабінету Міністрів України, яким дозволено лікувально- та санітарно-профілактичним закладам приймати від хворих плату за надані їм інші медичні послуги як внесення добровільної компенсації.

Не виключаючи можливості і доцільності добровільних пожертвувань на охорону здоров'я, Конституційний Суд України виходить з того, що благодійна діяльність має здійснюватися у відповідних правових формах і в порядку, передбачених, зокрема, Законом України "Про благодійництво та благодійні організації" ([531/97-ВР](#)) від 16 вересня 1997 року.

Положення Постанови щодо внесення добровільної компенсації (до того ж безпосередньо в касу державного закладу охорони здоров'я) на практиці нерідко використовується як підстава для обов'язкової оплати хворими наданої їм медичної допомоги. За інформацією Комітету Верховної Ради України з питань охорони здоров'я, материнства та дитинства має місце поширення обов'язкової компенсації за лікування на громадян похилого віку, інвалідів і навіть на дітей, яким згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 року всі види медичних послуг надаються лікувально- та санітарно-профілактичними закладами безоплатно (абзац третій пункту 1 Постанови).

4. Таким, що не відповідає Конституції України, потрібно розглядати положення пункту 2 Постанови Кабінету Міністрів України, яким уповноважено

Міністерство охорони здоров'я України разом з іншими міністерствами і відомствами, що мають у підпорядкуванні лікувальні заклади, за погодженням з Міністерством фінансів України затвердити порядок надання платних послуг у державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти та одержання добровільної компенсації від хворих.

Відповідно до пункту 6 частини першої та пункту 1 частини другої статті 92 Конституції України основи охорони здоров'я, податки і збори встановлюються виключно законами України, а згідно з пунктом 3 статті 116 Конституції України забезпечення проведення політики у соціальній сфері, в тому числі у сфері охорони здоров'я, віднесено до повноважень Кабінету Міністрів України.

Не впливає вказане доручення Міністерству охорони здоров'я України також з Постанови Верховної Ради України "Про інформацію Кабінету Міністрів України "Про стан справ у системі охорони здоров'я України та перспективи її розвитку" ([496/97-ВР](#)) від 18 липня 1997 року N 496, якою запропоновано Кабінету Міністрів України вжити невідкладних заходів щодо затвердження порядку надання платних послуг у державних і комунальних закладах охорони здоров'я та одержання добровільної компенсації від пацієнтів за надання цих послуг.

Кабінет Міністрів України не повноважний реалізовувати дану пропозицію Верховної Ради України через надання відповідного доручення Міністерству охорони здоров'я України, оскільки Положенням про Міністерство охорони здоров'я України, затвердженим Указом Президента України від 17 серпня 1998 року N 884 ([884/98](#)), таке повноваження Міністерства охорони здоров'я України не передбачено.

На основі викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України ([254к/96-ВР](#)), статтями 51, 61, 63, 70, 73 Закону України "Про Конституційний Суд України" ([422/96-ВР](#)), Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), наступні положення Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти" від 17 вересня 1996 року N 1138 ([1138-96-п](#)):

1.1. положення абзацу першого пункту 1 в частині затвердження Переліку платних послуг, які можуть надаватися в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти, передбачених розділом I та розділом II зазначеного Переліку;

1.2. положення абзацу другого пункту 1 щодо дозволу лікувально- та санітарно-профілактичним закладам приймати від хворих плату за надані їм інші медичні послуги як внесення добровільної компенсації;

1.3. положення пункту 2, яким дано доручення Міністерству охорони здоров'я України разом з іншими міністерствами та відомствами, що мають у підпорядкуванні лікувальні заклади, за погодженням з Міністерством фінансів України затвердити порядок надання платних послуг у державних закладах охорони здоров'я і вищих медичних закладах освіти та одержання добровільної компенсації від хворих.

2. Положення Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти", що визнані неконституційними,

втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Відповідно до статті 70 Закону України "Про Конституційний Суд України" покласти на Кабінет Міністрів України обов'язок у місячний термін привести Постанову Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 року N 1138 із змінами, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 12 травня 1997 року N 449 ([449-97-п](#)), у відповідність із статтею 49 Конституції України і цим Рішенням Конституційного Суду України.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у "Віснику Конституційного Суду України" та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ